

УДК 331.5.024.5

JEL: D03, E24, I21, J24, O15

DOI: 10.35774/rarrpsu2020.25.147

Наталія ЯКИМОВА,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

E-mail: n.yakimova@donnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-5278-1142

Олеся ТОМЧУК,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

E-mail: o.tomchuk@donnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-1817-7483

Нонна КОБІДЗЕ,

аспірант кафедри менеджменту та поведінкової економіки,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

E-mail: n.kobidze@donnu.edu.ua

ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ ЛЮДИНИ В ХХІ СТОЛІТТІ: ВПЛИВ ПОВЕДІНКОВИХ ЧИННИКІВ

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті проаналізовано сучасні тренди світового та вітчизняного ринку онлайн-освіти. Встановлено, що цей ринок характерний активним розвитком мікронавчання; популяризацією мобільного навчання; застосуванням штучного інтелекту в EdTech; тісним зв'язком між навчанням і працевлаштуванням; збільшенням цільового ринку для компаній, які працюють у напрямі *career-long learning*; затребуваністю практик взаємного, або крос-, навчання (*p2p-learning*); лідируючими позиціями освітніх компаній у розвитку сучасного EdTech; незначною поширеністю засобів віртуальної і доповненої реальності (AR і VR) у розвитку онлайн-освіти; неефективністю використання гейміфікації в онлайн-освіті; популярністю навчання на основі проєктної роботи (*project-based learning*); тісним зв'язком онлайн-навчання з практиками *talent development* («управління талантами»); зростанням ринку LMS (*learning management systems*); стійким зростанням корпоративного сегмента онлайн-освіти; поширенням освітніх практик, інноваційніших, аніж асинхронне (*self-paced*) навчання.

Метою статті є дослідження освітньої траєкторії людини в ХХІ столітті та визначення впливу на неї поведінкових чинників.

Результати. Виокремлено сучасні стимули для розвитку ринку онлайн-освіти в Україні: застаріла освітня база, військовий конфлікт на Сході України, визнання у деяких університетах дистанційного формату як окремої форми навчання, розвиток інтернет-технологій, зміна кваліфікаційних вимог на ринку праці, зменшення цінності традиційної освіти, а також зменшення ролі університетів у соціалізації індивідів, відсутність територіальної приналежності, запровадження карантинних заходів.

Узагальнено пріоритетні напрями побудови освітньої траєкторії людини та визначено вплив на неї поведінкових чинників. Виявлено, що ключовими аспектами, на які орієнтуються індивіди при побудові освітньої траєкторії, є: бажання швидкого входження на ринок праці, поширення практики опанування прибуткових професій без значних матеріальних і часових витрат на навчання, збільшення освітніх можливостей у результаті запровадження в закордонних та вітчизняних навчальних закладах дистанційного формату навчання. Доведено, що поведінкові чинники суттєво впливають на визначення освітньої траєкторії людини. Тому ідентифікація та

регулювання такого впливу прискорює ефективне пристосування людини до мінливих умов функціонування ринку праці та ринку освітніх послуг, а також дає змогу ефективно вибудувати та коригувати її освітні траєкторії.

Ключові слова: цифровізація; онлайн-освіта; освітні тренди; освітня траєкторія; поведінкові моделі.

Формули: 0, рис.: 1, табл.: 0, бібл.: 8.

Natalia YAKIMOVA, Olesya TOMCHUK, Nonna KOBIDZE

HUMAN EDUCATIONAL TRAJECTORY IN THE XXI CENTURY: INFLUENCE OF BEHAVIORAL FACTORS

ABSTRACT

Introduction. *The article analyzes the current trends of the global and domestic market of online education. It is established that the modern market of online education is characterized by the active development of micro-learning; promotion of mobile learning; the use of artificial intelligence in EdTech; the close link between training and employment; increasing the target market for companies working in the direction of career-long learning; demand for practices of mutual, or cross-learning, (p2p-learning); leading positions of educational companies in the development of modern EdTech; low prevalence of virtual and augmented reality (AR and VR) in the development of online education; ineffective use of gamification in online education; the popularity of project-based learning; the close connection of online learning with talent development practices; growth of the LMS market (learning management systems); sustainable growth of the corporate segment of online education; the spread of more innovative educational practices than asynchronous (self-paced) learning.*

Goal is to study the educational trajectory of man in the XXI century and determine the influence of behavioral factors on it.

Results. *Modern incentives for the development of the online education market in Ukraine are highlighted: outdated educational base, military conflict in eastern Ukraine, recognition by some universities of distance learning as a separate form of education, development of Internet technologies, changing qualification requirements in the labor market, reducing the value of traditional education. the role of universities in the socialization of individuals, the lack of territorial affiliation, the introduction of quarantine measures.*

The priority directions of construction of the educational trajectory of the person are generalized and the influence of behavioral factors on it is determined. It was found that the key aspects that individuals focus on when building an educational trajectory are: the desire to quickly enter the labor market, spreading the practice of mastering lucrative professions without significant material and time costs for training, increasing educational opportunities through the introduction of distance learning abroad and domestic institutions. It is proved that behavioral factors have a significant impact on determining the educational trajectory of a person. Therefore, the identification and regulation of such influences accelerates the effective adaptation of man to the changing conditions of the labor market and the market of educational services, as well as allows to effectively build and adjust its educational trajectories.

Keywords: digitization; online education; educational trends; educational trajectory; behavioral patterns.

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 0, bibl.: 8.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний етап соціально-економічного розвитку країни характерний принаймні двома тенденціями. Насамперед, стабільно зростає роль нематеріальних чинників у забезпеченні економічного зростання країни, що в кінцевому випадку відображається у здібностях і можливостях людини, в якості людського капіталу. Другою важливою тенденцією є глобалізація, на тлі якої спроможність залучати та утримувати кваліфікований персонал служить одним із ключових факторів конкурентоспроможності країни. Активний вплив цих тенденцій на соціально-економічний розвиток держави зумовлює необхідність дослідження характеру і результатів освітніх змін, оскільки система освіти бере безпосередню участь у забезпеченні

людського розвитку та інноваційно-технологічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення освітніх трендів є достатньо поширеною тематикою досліджень вітчизняних науковців. Зокрема, тенденції розвитку ринку освітніх послуг досліджували В. Антонюк, С. Бандур, Л. Безтелесна, Д. Богиня, В. Васильченко, О. Грішнова [1], Л. Ільч, А. Колот [2], М. Кримова, Е. Лібанова [3], Л. Лісогор, Ю. Маршавін, О. Новікова, В. Онікієнко, І. Петрова, В. Петюх, Л. Семів, М. Семікіна, Л. Шаульська [4] та інші. Разом з цим, проблема дослідження освітньої траєкторії людини в XXI столітті й визначення впливу на неї поведінкових чинників є актуальною і потребує розроблення нового набору дієвих інструментів та методів, спрямованих на формування професійно-освітнього потенціалу населення і переорієнтацію ринку освітніх послуг на потреби ринку праці.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідження освітньої траєкторії людини в XXI столітті та визначення впливу на неї поведінкових чинників. Для досягнення мети сформовано такі завдання: проаналізувати сучасні тренди світового та вітчизняного ринку онлайн-освіти; виокремити сучасні стимули для розвитку ринку онлайн-освіти в Україні; узагальнити пріоритетні напрями побудови освітньої траєкторії людини та визначити вплив на неї поведінкових чинників.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах тривалість трудового і творчого життя людини значно збільшується. Завдяки розвитку технологій, цифровізації і встановленню міцного зв'язку між освітою та кар'єрою людина прагне отримувати нові навички й навіть нові професії, що мотивує її постійно підвищувати власну цінність. Технології вже тепер допомагають визначати рівень компетенцій і навичок та розуміти, які саме знання потрібно людині точково опанувати на онлайн-курсах і вебінарах, щоб залишитися затребуваним та високооплачуваним фахівцем [4].

Як свідчать численні дослідження у сфері освіти, через 10–15 років дипломи та резюме у звичному розумінні втратять значимість, роботодавці будуть аналізувати набір навичок, що є в людини, за допомогою так званого цифрового портфоліо. Найпростішим, швидким і ефективним способом отримати нові навички й адаптуватися до стрімких змін буде саме онлайн-освіта, а штучний інтелект зможе аналізувати цифрове портфоліо та підказувати, як людині створити свою освітню траєкторію, що підвищить її цінність як фахівця [5].

Сьогодні можна впевнено стверджувати, що саме у 2020 році онлайн-сегмент остаточно визнали усі учасники ринку. Інвестори, освітні організації і, що найголовніше, користувачі розглядають онлайн-навчання як природну альтернативу офлайн. Поточна ситуація з карантинним режимом і наслідками заходів, спрямованих на боротьбу з COVID-19, звернули увагу бізнесменів, стартаперів та інвесторів на сфері дистанційної освіти як в Україні, так і загалом у світі [6].

Тенденція зростання попиту на дистанційне та онлайн-навчання останніх років, сприяє тому, що більшість індивідів стають свідомішими, мають прагнення самовдосконалюватися та розвиватися. Конкуренція на ринку праці, недосконалість шкільної та університетської освіти, бажання отримати більше знань, світові освітні тренди – все це сприяє розвитку ринку онлайн-освіти. За видами ринок онлайн-освіти можна розділити на: дистанційне навчання; онлайн-курси; програми та курси для самонавчання (книги й посібники).

Активний розвиток ринку і значне зростання попиту на онлайн-освіту в світі почалося кілька років тому, і тепер аудиторія таких курсів налічує десятки мільйонів користувачів. Частка онлайн-освіти від загального обсягу ринку становить близько 3%, її оцінюють у 165 млрд дол. США, і з кожним роком вона збільшується. Світовим драйвером на ринку є США. Сучасний ринок онлайн-освіти характерний:

- активним розвитком мікронавчання (що передбачає подачу освітнього контенту з розбиванням на самостійні малі одиниці, освоєння окремої мікронавички та незалежність від окремої платформи);
- популяризацією мобільного навчання (до 2024 року величина ринку досягне, як очікують фахівці, щонайменше \$ 70,1 млрд, за середньорічного темпу зростання, згідно з різними оцінками, в межах 17-23%);
- застосуванням штучного інтелекту в EdTech у контексті персоналізації навчання;
- тісним зв'язком між навчанням і працевлаштуванням;

- збільшенням цільового ринку для компаній, які працюють у напрямку career-long learning;
 - затребуваністю практик взаємного, або крос-, навчання (p2p-learning);
 - лідируючими позиціями освітніх компаній в розвитку сучасного EdTech (хоча гіганти digital-світу продовжують зміцнювати свої позиції в онлайн-освіті);
 - незначною поширеністю засобів віртуальної і доповненої реальності (AR і VR) у розвитку онлайн-освіти (але дані засоби мають потенціал до розвитку в близькому майбутньому);
 - неефективністю використання гейміфікації в онлайн-освіті (це пояснюється двома причинами: поки що не знайдено найдієвіші моделі гейміфікації; максимально зацікавлені в ігровій взаємодії молоді покоління ще не досягли піку свого впливу на ринках) [7];
 - популярністю навчання на основі проектної роботи (project-based learning);
 - тісним зв'язком онлайн-навчання з практиками talent development («управління талантами») (згідно з дослідженням, проведеним LinkedIn у 2018 році, вдосконалення soft skills співробітників – один з головних пріоритетів для бізнесу);
 - зростанням ринку LMS (learning management systems);
 - стійким зростанням корпоративного сегмента онлайн-освіти;
 - поширенням інноваційніших освітніх практик, аніж асинхронне (self-paced) навчання [8]
- (рис. 1).

В Україні ринок онлайн-освіти загалом перебуває лише на стадії формування. Однією з перших форм прояву такої освіти стали онлайн-курси з вивчення іноземних мов. Такі послуги можна було знайти в інтернеті ще десять років тому. Інші види онлайн-освіти почали розвиватися з появою таких платформ, як Prometheus та EdEra, за допомогою котрих усі охочі можуть пройти онлайн-курси та отримати сертифікат.

Поштовхом для розвитку ринку онлайн-освіти в Україні стали: застаріла освітня база (у багатьох закладах вищої освіти навчання триває за підручниками, що були видані ще 20–30 років тому; це відбувається через недостатнє фінансування; така ситуація стимулює здобувачів вищої освіти шукати актуальніші знання в онлайн-курсах); військовий конфлікт на Сході України (держава взяла започатковувати дистанційні курси та онлайн-курси для учнів, які проживають на непідконтрольних територіях України, що дає їм змогу вивчати шкільну програму України для того, щоб надалі мати можливість успішно скласти ЗНО та продовжити освіту в українських закладах вищої освіти); визнання у деяких університетах дистанційного формату як окремої форми навчання; розвиток інтернет-технологій, що стимулює людей дедалі частіше звертатися до дистанційного навчання та проходження онлайн-курсів; зміна кваліфікаційних вимог на ринку праці; зменшення цінності традиційної освіти; зниження ролі університетів у соціалізації індивідів; відсутність територіальної приналежності [5].

Основні переваги онлайн-освіти є її доступність (багато курсів є безкоштовними) та гнучкий графік (користувач може проходити курси в будь-який зручний для нього час). Популяризації дистанційної освіти сприяє відсутність додаткових фінансових витрат, оскільки наразі навчання в закладах вищої освіти дороге. Також здобувачі вищої освіти мають певні додаткові витрати, яке пов'язані з витратою коштів на харчування, оренду житла, транспорт, що є несуттєвим або відсутнім за дистанційного навчання.

Звісно, перевагою дистанційного навчання є те, що вартість такого курсу в закладі вищої освіти значно дешевша, аніж традиційного навчання. Але основною проблемою є те, що така форма навчання в Україні тільки починає розвиватися, тому система навчання недосконала, нема чітких програм і засобів реалізації такого формату навчання, котрий потребує значного опрацювання та покращення. До того ж, поки що немає така тенденція, що цей формат навчання обирають в основному ті, хто вже має освіту або з певних причин не може відвідувати заклад вищої освіти. Проблемою залишається також низький рівень самодисципліни – незважаючи на те, що попит на онлайн-курси зростає, але відсоток їх завершення залишається низьким (наприклад, відсоток завершеності курсів на освітній онлайн-платформі Prometheus – близько 14%).

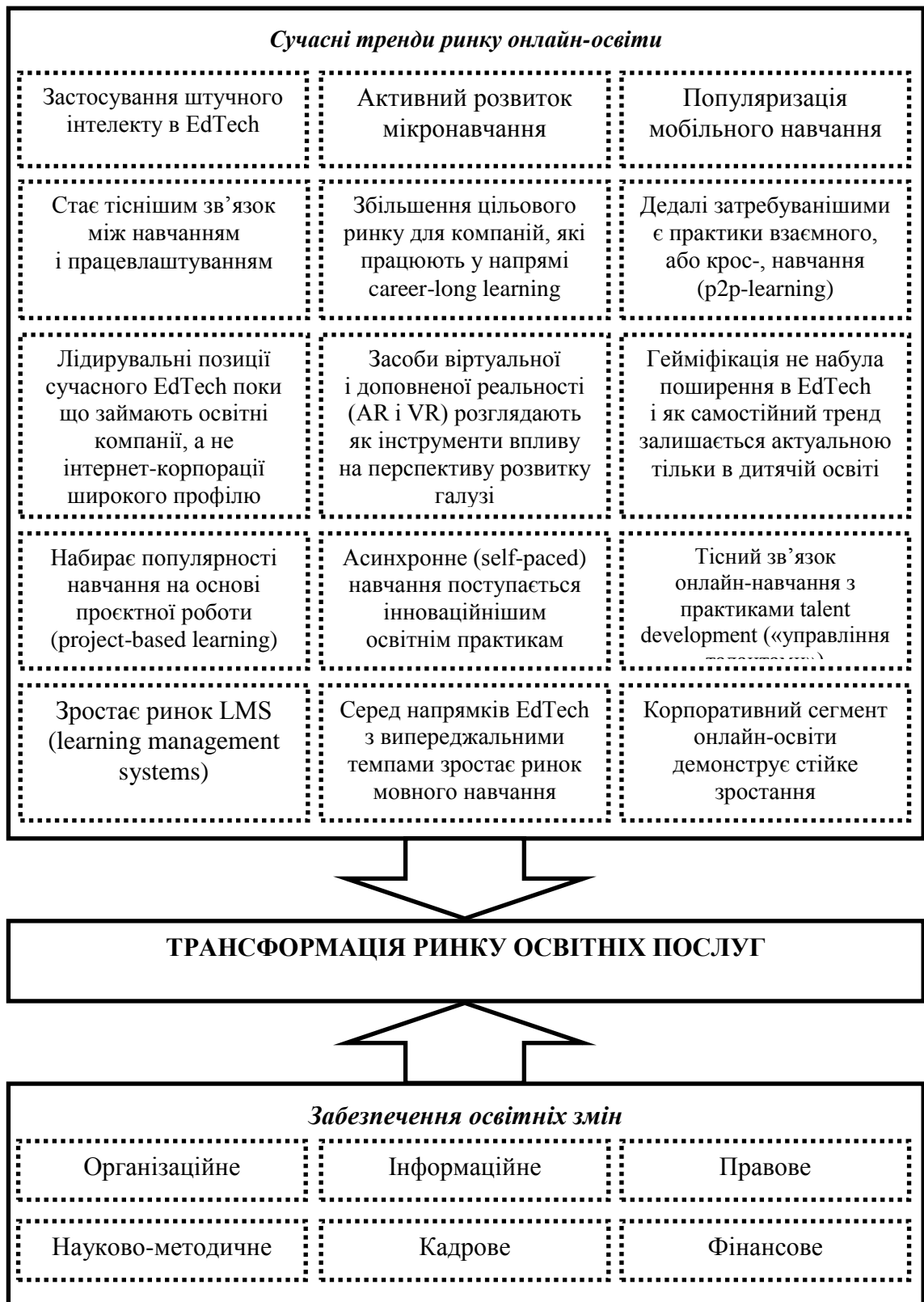

Рис. 1. Сучасні тренди ринку онлайн-освіти та їх вплив на трансформацію ринку освітніх послуг.

Отже, сучасні тенденції свідчать про значне зростання ринку онлайн-освіти, і його активному розвитку сприяє залучення інвестицій. Так, у 2019 році в світі загальна сума інвестицій в Edtech (розвиток технологічних рішень для освіти) досягла 18,66 млрд дол., що на 14,2% більше порівняно з 2018 роком. Найбільша частка інвестицій припадає на США (42,9%) і Китай (21,4%). Інвестори

вважають, що краще вкладати кошти в інструменти навчання на основі штучного інтелекту – ця категорія у структурі інвестицій займала 19,7%, тоді як електронне навчання – 1,7%, а мобільне навчання – 15,9%. В Україні інвестування Edtech відбувається переважно у формі створення стартапу, благодійного збору коштів або залучення інвестицій від міжнародних венчурних фондів [5].

Отже, якщо казати про сучасні пріоритетні напрями побудови освітньої траєкторії людини, варто зазначити, що ключовими аспектами, на які вона при цьому орієнтується, є: бажання швидкого входження на ринок праці, поширення практики опанування прибуткових професій без значних матеріальних і часових витрат на навчання, збільшення освітніх можливостей у результаті запровадження дистанційного формату навчання в закордонних та вітчизняних навчальних закладах. Звісно, поведінкові чинники суттєво впливають на визначення освітньої траєкторії людини. Тому ідентифікація та регулювання такого впливу прискорює ефективне пристосування людини до мінливих умов функціонування ринку праці та ринку освітніх послуг, а також дає змогу ефективно вибудовувати й коригувати її освітні траєкторії.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, 2020 рік став переломним для розвитку онлайн-освіти як в Україні, так і в усьому світі. Перш за все, у зв'язку з карантинном у людей з'явилося більше часу на самоосвіту – підвищився попит серед студентів та молодих людей, які вже ознайомлені з процесом онлайн-навчання, але раніше через постійну офлайн зайнятість на роботі відкладали онлайн-навчання. Іншим фактором стало те, що багато іноземних університетів почали пропонувати безкоштовні онлайн-лекції, також деякі бібліотеки відкривають доступ до своїх даних, що збільшує пропозицію на ринку. Також, незважаючи на те, що це тимчасовий захід, навчання у школах і закладах вищої освіти було переведено в дистанційний і телевізійний формати. Отже, ринок онлайн-освіти продовжить й надалі розвиватися, адже молоде покоління вже тепер постійно використовує можливості інтернету для підвищення рівня знань і навичок, залишаючи за собою цю звичку й у дорослому житті.

Сучасні світові тенденції підтверджують гіпотезу про залежність освітньої траєкторії людини від поведінкових чинників. Складність вибору освітньої траєкторії полягає у тому, що рішення приймають в умовах невизначеності зовнішнього середовища – під впливом динамічних змін економічних, політичних, демографічних, психологічних, освітніх та інших трендів. Правильно обрана траєкторія дасть змогу не тільки забезпечити кожному індивіду економічні та організаційні вигоди, а також прогнозувати і коригувати їхню поведінку на ринку праці.

Література

1. Grishnova O., Brintseva O., Cherkasov A. Transition to a new economy: transformation trends in the field of income and salary functions. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. № 17 (2). P. 18-31.
2. Колот А. М., Герасименко О. О. Інститути зайнятості і доходів в новій економіці: глобальні тренди. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2018. № 1. С. 195-235.
3. Людський розвиток в Україні. Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку (кол. моногр.) / за ред. Е.М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ, 2016. 328 с.
4. Шаульська Л. В. Нові риси сфери зайнятості та перспективи її регулювання. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 2(1). С. 120-128.
5. Рынок онлайн образования в Украине – аналитический обзор. URL: <https://pro-consulting.ua/pressroom/rynok-onlajn-obrazovaniya-v-ukraine-analiticheskij-obzor>.
6. Повышенный спрос и падение цен. Как пандемия изменила рынок онлайн-образования. URL: <https://thepage.ua/exclusive/onlajn-obrazovanie-na-karantine>.
7. Обзор рынка образования в 2020 году. URL: <https://vc.ru/education/189869-obzor-rynka-obrazovaniya-v-2020-godu>.
8. Исследование рынка онлайн-обучения 2020. URL: <http://research.edmarket.ru/>.

References

1. Grishnova, O., Brintseva, O., and Cherkasov, A. (2019). Transition to a new economy: transformation trends in the field of income and salary functions. *Problems and Perspectives in Management*. 17 (2). 18–31 [in English].
2. Kolot A. M., and Herasymenko O. O. (2018). Instytuty zainiatosti i dokhodiv v novii ekonomitsi: hlobalni trendy [Institutions of employment and income in the new economy: global trends]. *Problemy ekonomiky ta politychnoi ekonomii*, 1, 195–235 [in Ukrainian].
3. Libanova, E.M. (ed.) (2016). Lyuds'kyi rozvytok v Ukrayini. Innovatsiyni vydy zaynyatosti ta perspektyvy yikh rozvytku [Human development in Ukraine. Innovative types of employment and prospects for their development]. Kyiv, In-t demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M.V. Ptukhy NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
4. Shaulska, L. V. (2015). Novi rysy sfery zainiatosti ta perspektyvy yii rehuliuвання [New features of employment sphere and prospects for its regulation]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, 2(1), 120–128 [in Ukrainian].
5. *Rynok onlajn obrazovaniya v Ukraine – analiticheskij obzor [Online education market in Ukraine – analytical overview]*. URL: <https://pro-consulting.ua/pressroom/rynok-onlajn-obrazovaniya-v-ukraine-analiticheskij-obzor> [in Russian].
6. *Povyshennyj spros i padenie cen. Kak pandemiya izmenila rynek onlajn-obrazovaniya [Increased demand and falling prices. How the pandemic changed the online education market]*. URL: <https://thepage.ua/exclusive/onlajn-obrazovanie-na-karantine> [in Russian].
7. *Issledovanie rynka onlajn-obucheniya 2020 [Online Learning Market Research 2020]*. URL: <http://research.edmarket.ru/> [in Russian].
8. *Obzor rynka obrazovaniya v 2020 godu [Overview of the education market in 2020]*. URL: <https://vc.ru/education/189869-obzor-rynka-obrazovaniya-v-2020-godu> [in Russian].

Статтю отримано 14 листопада 2020 року
Article received November 14, 2020